

Død og begravet – i vikingetiden

Artikler fra et seminar på Københavns Universitet
den 26. februar 2016

Redaktion: Jens Ulriksen og Henriette Lyngstrøm

Død og begravet – i vikingetiden

Artikler udgivet i forbindelse med seminaret *Død og begravet – i vikingetiden* afholdt på Københavns Universitet den 26. februar 2016.

Udgiver: Forhistorisk arkæologi, SAXO-instituttet ved Københavns Universitet.

Redaktion: Jens Ulriksen og Henriette Lyngstrøm (ansv.)

Tryk: Grafisk – Københavns Universitet

Salg: Publi©Kom, Københavns Universitet Amager

København 2016

ISBN: 978-87-89500-17-1

Rekonstruktion af Grydehøj A505

©Leszek Gardela and Mirosław Kuźma

Død og begravet – i vikingetiden

Forord

Vikingetiden er og bliver et populært og spændende emne. Derfor var det heller ikke svært at få arkæologer fra hele Danmark til at bidrage med indlæg til seminaret *Død og begravet – i vikingetiden* den 26. februar 2016. Det blev til 19 artikler, hvoraf indholdet af de 16 fremlagdes af forfatterne til selve seminaret.

Artiklernes emner repræsenterer stolte forskningstraditioner såvel som nyere indfaldsvinkler og problemstillinger, der er tidens tern. Der er fokus på gravskikkens fysiske udtryk og behandling af enkelte elementer i gravenes indretning og udstyr som udtryk for magt, status og religion. Der udfoldes tanker om det kønsspecifikke, det afvigende og det symbolske i gravenes indhold og udformning, og gravlæggelserne sættes i perspektiv i forhold til det omgivende, levende samfund. *Død og begravet – i vikingetiden* er det fjerde seminar på ligeså mange år, som afholdes indenfor rammerne af seed-money netværket *Vikingetid i Danmark* på Saxo-instituttet. Seminaret, og redaktionen af seminarrapporten, er sket i et samarbejde mellem Museum Sydøstdanmark og Saxo-instituttet, og som noget nyt er alle artiklerne denne gang fagfællebedømt. Det var aldrig gået uden god hjælp fra vidende kolleger i universitets- og museumsverdenen. Vi skylder alle bedømmerne en stor tak for deres hjælp.

Jens Ulriksen og Henriette Lyngstrøm

Indhold

Mogens Bo Henriksen

Brændt, men ikke altid begravet? Vikingetidens ligbrændingssteder og brandgrave

Anja Borch-Nielsen

Sten består, mens guld forgår – status markeret i sten

Nikolaj Wiuff Kristensen

Klar til Ragnarok? Om orienteringen af hedenske grave

Ernst Stidsing

Fra insulært skrinbeslag til spænde

Martin Mikkelsen

Brandstrup og Mammen, hirdmænds grave og gårde?

Astrid Skou Hansen

Gravhøj og kirke – magtdemonstration eller tilfældighed?

Ole Kastholm

Afvigende normaler i vikingetidens gravskik? Dobbeltgraven fra Gerdrup 35 år efter

Søren T.M. Christensen

Nye brikker til forståelsen af vikingetidens rituelle praksis

Bjarne H. Nielsen

Undskyld til Næsbymanden

Merethe Schifter Bagge

Ryttergraven i Fregerslev – et uopklaret mysterium

Charlotta Lindblom

Våbenfør kvinde i vognfading fra Oens – et bidrag til diskussionen om vognfadingsgrave med atypisk udstyr

Astrid Simmelkiær

Kiste eller køretøj? Vognfadinger i vikingetidsgrave

Katrine Ipsen Kjær

Guldtråd og klinknagler på afveje? Sandagergård II – en sjællandsk vikingetidsgravplads

Sarah Skytte Qvistgaard

Flotte fyre fra Friesland og en smækker sakser med sans for skægpleje?

Kirsten Nellemann Nielsen

Enekammer eller dobbeltværelse? Et dødehus med tre kammergrave fra Hårup i Midtjylland.

Morten Søvsø

Ribes ældste gravpladser, ca. 700-1050

Bente Grundvad

Begravelsesbåde i en religiøs overgangstid

Julie Nielsen

Bybo og bonde – befolkningsmæssige forskelle og ligheder omkring år 1000

Lilith Andersen

Set på afstand – vikingetidig gravskik i middelalderligt perspektiv

Brændt, men ikke altid begravet? Vikingetidens ligbrændingssteder og brandgrave

Mogens Bo Henriksen

Brugen af ligbrændingsskik (det, at man har *kremeret* de døde) og brandgravsskik (det, at man har *begravet* de kremerede ligrester) i vikingetiden er dårligt belyste emner, som det er særdeles vanskeligt at få et overblik over. Det skyldes blandt andet, at brandgravene er en meget heterogen anlægsgruppe, uanset om man betragter dem fra en kronologisk eller en geografisk vinkel – eller om man tager udgangspunkt i gravformer eller gravenes indretning (jf. Kleiminger 1993). Ydermere er det kun få brandgrave, der kan dateres præcist, ligesom mange lokaliteter er upublicerede og mangler opdatering i Fund og Fortidsminder (fig. 1).

I denne artikel er der fokus på de fysiske spor af ligbrændingssteder og brandgrave, mens gravgods og gravkonstruktioner kun berøres perifert. Da det i realiteten er vanskeligt at datere mange brandgrave inden for tidsrummet yngre germansk jernalder til vikingetid, vil diskussionen i praksis omfatte tiden fra 600/700-tallet til 1000-tallet.

Kildematerialet

De arkæologiske levn, der kan belyse ligbrændingsskikken i vikingetiden, består af brandgrave, deponeringer af brændte ben i jordfæstegrave samt ligbrændingssteder. Endvidere er der på flere vikingetidsgravpladser afdækket gruber med et begrænset indhold af brændte (menneske)knogler og trækul; disse betegnes i nogle tilfælde som "offergruber", men deres tolkning og datering er uklar. En kritisk tilgang til materialet, hvor man kun accepterer sluttede anlæg med indhold af genstande, der indiskutabelt dateres til vikingetid, viser, at det samlede antal vikingetidsbrandgrave næppe omfatter mere end få snese (jf. Ramskou 1950; Pedersen 2014; cat. 1 & 3). På en række lokaliteter med jordfæstegrave fra vikingetid er der imidlertid afdækket brandgrave uden daterende gravgods, og i mange tilfælde kan der argumenteres for, at jordfæste- og brandgrave er samtidige. Det er imidlertid ikke uproblematisk, da mange vikingetidsgravpladser

også har kontinuitet tilbage til yngre germansk jernalder, hvor brandgravsskikken var dominerende – med Bornholm som en undtagelse. Dertil kommer, at gravpladserne jævnligt er anlagt i tilknytning til ældre gravhøje og dermed på arealer, hvor der hyppigt er brandgrave fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Det forøger risikoen for, at fundfattige eller dårligt bevarede brandgrave fra ældre perioder automatisk henføres til vikingetid (1).

I vikingetiden såvel som i alle andre dele af oldtiden, hvor ligbrænding blev praktiseret, er der et misforhold mellem antallet af brandgrave og antallet af ligbrændingssteder. Det er således overvejende gravene, deres konstruktion samt deres indhold af ligrester og gravgods, der kan belyse, hvorledes ligbrændingsskikken og brandgravsskikken blev praktiseret mod oldtidens slutning.

Nogle definitioner

Et *ligbrændingssted* er det sted, hvor et *ligbål* blev konstrueret for at kremere en menneskekrop som et led i en begravelseshandling. Når bålet var brændt ned, lå et båltag tilbage, og heri lå de komponenter, som bålvarmen ikke havde omdannet til gasser og damp. Ud over rester af brændslet i form af trækul og aske indeholdt båltaget brændte knogler fra liget samt eventuelt ildpåvirket gravgods.

Ligbrændingsstedets båltag repræsenterer en primær aflejring, der efterfølgende kan være håndteret ved sammenskrabning, spredning og sortering. De frasorterede bålkomponenter kan dernæst være deponeret i et anlæg, der defineres som en grav; denne er således en sekundær aflejring. Graven kan være placeret i det sorterede ligbrændingssted såvel som isoleret herfra.

Gennem hele oldtiden blev ligbål fortrinsvis opført direkte på markoverfladen, og derfor er der kun bevaret spor heraf, hvis det nedbrændte bål blev forseglet af en høj eller sandflugtslag hurtigt efter kremeringens afslutning.

Vikingetidens ligbrændingssteder

I publikationer af vikingetidens gravpladser præsenteres kun ganske få anlæg som ligbrændingssteder (f.eks. Ramskou 1950, 141; Andersen 1990, 253ff; Nilsson 1995; Eisenschmidt 2004, 181f og jf. fig. 2). Der er imidlertid god grund til at antage, at mange af de anlæg, der er publiceret som "brandpletter", i virkeligheden er ligbrændingssteder.

Fig. 1. Fyn er et godt eksempel på, hvor vanskeligt det er at få et overblik over vikingetidens brandgrave. Trekant: Brandgrav, som er fejldateret til vikingetid i Fund og Fortidsminder. Firkant: Brandgrave, som antagelig dateres til vikingetid. Cirkel: Brændte ben i jordfæstegrave fra vikingetid. Tegning: K.S. Precht.

Fig. 2. På Volstrup-gravpladsen i Vendsyssel fandtes et ca. 3 x 2 m stort og indtil 8 cm tykt bållag, som var dækket af en husformet tørvekonstruktion og en høj. Foto: T. Nilsson.

Når de ikke er opfattet som sådan, kan det skyldes følgende forhold:

- 1) Man har antaget, at et ligbrændingssted skulle aftegne sig som et udstrakt og tykt båltag.
- 2) Man har antaget, at bålvarmen skulle have medført synlig påvirkning af den flade, hvorpå bålet blev konstrueret.
- 3) Mange brandgrave er dårligt udgravet og dokumenteret.

Tolkningen af Lindholm Høje-gravpladsens brandpletgrave fra germansk jernalder og vikingetid illustrerer denne problematik ganske godt, for over tid har de udgravningsansvarlige skiftet holdning til, om det var primære eller sekundære aflejringer. I katalogfremlæggelsen anføres det, at det i nogle tilfælde kunne konstateres, "at ligbrændingen som regel er foretaget på det sted, hvor brandpletten findes, da der i adskillige tilfælde kunde iagttages, at sandet under dem bar spor af ophedning" (sammenlign Ramskou 1976, 14f med Ramskou 1953, 188) (2). I 1976-publikationen er det positive vidnesbyrd, der danner grundlag for tolkningen. Det samme var tilfældet i de anlæg, hvor båltaget indeholdt større trækulsflager, der næppe kunne være flyttet til stedet (f.eks. grav 1023, Ramskou 1976, 26). Til samme kategori hører også de brandpletter, hvori der fandtes rækker af jernnagler, der kunne indikere, at (dele af) en båd var brændt på stedet (3). Det er imidlertid væsentligt at være opmærksom på, at fravær af positive indikationer ikke alene kan bruges som argument for, at brandpletterne repræsenterer sekundære aflejringer!

I et igangværende studium af ligbrændings- og brandgravsskik i Danmarks oldtid (Henriksen in prep.) behandles ligbrændingsstederne med udgangspunkt i velbevarede og veldokumenterede, højdækkede anlæg, der især dateres til yngre bronzealder (jf. Madsen & Thrane 1992). Bållagene i disse ligbrændingssteder har som regel en udbredelse på få kvadratmeter og en tykkelse på få centimeter – og det er ikke altid muligt at iagttage synlige spor af varmepåvirkning på den flade, som bålene blev afbrændt på. Når iagttagelser fra disse anlæg sammenholdes med data fra egne ligbrændingsforsøg såvel som fra forsøg i andre europæiske lande (Henriksen 1991; 1993; in prep.), foreligger der et langt bedre grundlag for at vurdere, om et konkret forhistorisk anlæg er et ligbrændingssted eller en sekundær aflejring.

Undersøgelsen indikerer, at en betydelig del af de båltag, der er afdækket under høje fra yngre jernalder og vikingetid, med større eller mindre grad af sandsynlighed kan bestemmes som ligbrændingssteder. Bållagene er imidlertid ofte stærkt påvirkede af de processer, der er sket i forbindelse med udsortering af ligrester og gravgods, samt ved sammenskrabning eller spredning

af bålresterne. Derfor modsvarer de ikke nødvendigvis længere omfanget eller karakteren af det lag, der lå tilbage, da bålet var brændt ned. Lignende konklusioner er man nået til ved studier af højdækkede båltag fra vikingetiden i vore nabolande (f.eks. Gräslund 1980, 60f.; Blindheim et al. 1981, 77; Arents & Eisenschmidt 2010, 181ff).

Sammenfatning

De fleste sikre og formodede ligbrændingssteder fra vikingetiden har en udstrækning på ca. 3 x 2 m og en tykkelse på få centimeter; mange båltag er imidlertid noget mindre som følge af håndtering. Der er ingen indikationer på, at man har anvendt samme brændingsplads flere gange, og generelt synes båløpstabletterne ikke at have omfattet konstruktioner. I forbindelse med enkelte båltag på Lindholm Høje er der dog en lav grube, ligesom der i anlæg 1462 har indgået fire stolper, der antagelig har udgjort en støttekonstruktion for opstabletten af ligbålet. Sådanne kendes fra andre forhistoriske perioder og fra samtidige ligbrændingssteder på kontinentet (Ramskou 1976, 64 & pl. 301; Henriksen 2009, 76ff). Det er foreslået, at nogle af stenanlæggene omkring Lindholm Høje-gravpladsens båltag kan være rejst forud for kremeringen, således at bålet blev opbygget inden for stenkredsen (Nielsen 2009, 95). Et fund fra Halland, hvor en stenkreds omkring et båltag var ildpåvirket på indersiden, viser at denne praksis ikke var ukendt (Artelius 2000, 115 og fig. 52; 209f).

Båltagene indeholder generelt så begrænsede mængder af brændte knogler, at det slet ikke svarer til resterne af et kremeret individ. Ved sammenligning med data fra forsøgene bliver det klart, at der er fjernet en betydelig mængde ligrester fra de nedbrændte ligbål. I enkelte tilfælde kan de brændte knogler være deponeret i en bunke i ligbrændingsstedet, og i hvert fald i yngre germansk jernalder kunne det være i et lerkar. Det er imidlertid indiskutabelt, at i hovedparten af tilfældene er knoglerne placeret på et sted, hvor de ikke er bevaret frem til i dag.

De sikre og formodede ligbrændingssteder fra vikingetiden er alle fundet i direkte tilknytning til samtidige grave. I fylden af jordfæstegrave på en langelandsk gravplads er der dog fundet samlinger af brændte knogler og marint sand samt muslingeskaller, og dette indikerer, at man i hvert fald på dette sted kan have udført kremeringer uden for gravpladsen, antagelig ved kysten ca. 100 m væk (Grøn et al. 1994, 143f).

Fig. 3. Et nedbrændt bål fra ligbrændingsforsøg i Sagnlandet Lejre – i flade (øverst) og snit (nederst). Laget er ikke meget større end det opstablede bål, og tykkelsen kun indtil ca. 12 cm. Påvirkningen af fladen omkring og under bålet var minimal. Jf. Henriksen 1991. Foto: M.B. Henriksen.

Der foreligger kun en enkelt publiceret analyse af trækul fra et ligbrændingssted fra vikingetiden; her består brændslet overvejende af bøg (Nilsson 1995, 44). Fundene af jernnagler på blandt andet Lindholm Høje og Træhede grav VII (Andersen 1987, 171f) viser, at man i nogle tilfælde har brugt (dele af) skibe eller vogne som brændsel – eller som dele af gravudstyret.

Vikingetidens brandgrave – definitioner og typeinddeling

Definitionen på en brandgrav er, at anlægget indeholder brændte menneskeknogler, men i realiteten er der dog aldrig knogler fra et helt individ, og i mange tilfælde er mængden nærmest symbolsk. Her ud over kan der indgå andet materiale, der bevidst er udsortet fra ligbålet, for eksempel trækul og ildpåvirket gravgods. Dertil kommer komponenter, som måske/måske ikke intentionelt er kommet med i graven (som ildskørnet flint og rødbrændt ler). I vikingetiden synes man ikke at have tilføjet genstande efter kremeringen (såkaldt sekundært gravgods).

Vikingetidens brandgrave har ikke samme variationsbredde som anlæggene fra bronze- og jernalder (jf. Henriksen 2009, 67ff; Harvig et al. 2014), og indholdet er i mange tilfælde så sparsomt, at det kan synes problematisk at bestemme dem som grave. Derimod har de i nogle tilfælde været dækket af stenkonstruktioner, der udviser en kreativitet og et varieret formsprog, som savnes i det underliggende anlæg.

Vikingetidens brandgrave omfatter både primære aflejringer i form af de højdækkede ligbrændingssteder og sekundære aflejringer, hvor ligrester er udsortet fra ligbålet og gendeponeret heri eller isoleret herfra. Hvorvidt man skal betragte de samlinger af brændte knogler og eventuelt trækul, der ofte indgår i vikingetidens jordfæstegrave (jf. Ulriksen 2011, 188ff), som selvstændige grave, kan diskuteres; i så fald må det kombinerede gravanlæg betegnes som birituelt.

De enkelte brandgravstyper defineres ud fra de komponenter, man har udsortet fra ligbålet og dernæst valgt eller fravalgt til deponering i gravanlægget. Brandgrave kan inddeles i to hovedgrupper, nemlig de hvor ligbålsresterne er fravalgt og de, hvori bålsrester er valgt til. For definition af de enkelte brandgravstyper henvises til Henriksen 2009, 67ff.

Gruppe 1 – gravtyper *uden* bålkomponenter

Urnegrav

Der er kun publiceret få urnegrave med en sikker datering til vikingetid, og de er alle fra den sydlige del af Jylland (Ramskou 1950, 164f; Eisenschmidt 2004, 47ff; Stoumann 2009, 234f & 251ff). Fra Nordjylland kendes urnegrave, hvor halvkuglekar er anvendt som benbeholder, men da ingen af disse indeholder snævert dateret gravgods, kan de kun henføres bredt til perioden yngre germansk jernalder-vikingetid. Fra Østdanmark er der fremlagt flere urnegrave med en datering til vikingetid, men de er enten fejldaterede (Ramskou 1950, fig. 41-42) eller behæftet med betydelige usikkerheder. Derfor må det konkluderes, at der *ikke* kendes vikingetidige urnegrave øst for Lillebælt.

Benhob

Der er ikke publiceret benhobe med en sikker datering til vikingetid. Samlinger af brændte knogler indgår imidlertid ofte i vikingetidens jordfæstegrave (f.eks. Ulriksen 2011, 188ff). I det omfang knoglerne er bestemt som humane, kan fænomenet betragtes som beslægtet med benhobene, idet knoglesamlingerne udviser samme tilgang til sortering af bålresterne som denne gravtype. Dette fænomen er udbredt over hele landet, dog muligvis med undtagelse af Bornholm.

Gruppe 2 – grave *med* bålkomponenter

Brandpletgrav

Brandpletgrave er den mest almindelige brandgravstype på vikingetidens gravpladser, og de findes over hele landet. De forekommer i to udformninger, hvoraf den første er mindre gruber, hvori ligbålsresterne med sikkerhed repræsenterer en sekundær aflejring. Den anden udgøres af lag af bålrester, der ligger på den oprindelige overflade. I disse tilfælde er det kun omhyggelig udgravningsdokumentation, der kan afgøre, om der er tale om en primær aflejring og dermed et ligbrændingssted – eller et sekundært udstrøet lag. Begge dele kan betegnes som grave, idet de er gjort til centrum i et gravanlæg, typisk omfattende en stenlægning og/eller en høj.

Vikingetidsgravpladserne på den jyske halvø rummer både brandpletgrave, der med sikkerhed udgør sekundære aflejringer, og bållag, der med større eller mindre sikkerhed repræsenterer ligbrændingssteder (f.eks. Ramskou 1950; Ramskou 1976; Andersen 1987; Eisenschmidt 2004, 4ff;

Feveile & Jensen 2006; Stoumann 2009, 234ff & 251ff). Sidstnævnte type synes især at forekomme i det nordjyske område, men kendes dog også fra halvøens sydlige del (f.eks. Andersen 1990).

På Fyn kendes brandpletgrave fra fire lokaliteter (Sørensen 2001, 125f; Pedersen 2014, Cat. 1 nr. 106 & 107, Grøn et al. 1994, 143f), mens en række gravpladser fra Sjælland og de syd herfor liggende øer omfatter denne gravtype (f.eks. Ramskou 1950, 173ff; Andersen 1995; Sørensen 2011; Ulriksen 2011; Jönsson 2013). Fra Bornholm er der kun publiceret en enkelt sikker brandpletgrav fra vikingetiden (Ramskou 1950, 177f). Øst for Lillebælt synes brandpletgravene altid at repræsentere sekundære aflejringer, og generelt indeholder de meget ringe mængder ligrester, og kun ganske få er sikkert tidsfæstede via genstandsfund.

Urnebrandgrube

På gravpladser som Lindholm Høje og Ribe, hvor der er brandgrave fra både yngre germansk jernalder og vikingetid, er der fundet flere urnebrandgruber (Ramskou 1950; 1976; Feveile & Jensen 2006). I det omfang, anlæggene kan dateres snævert, er de fra gravpladsernes ældste faser, og der er således ikke publiceret en eneste urnebrandgrube, der med sikkerhed kan henføres til vikingetiden.

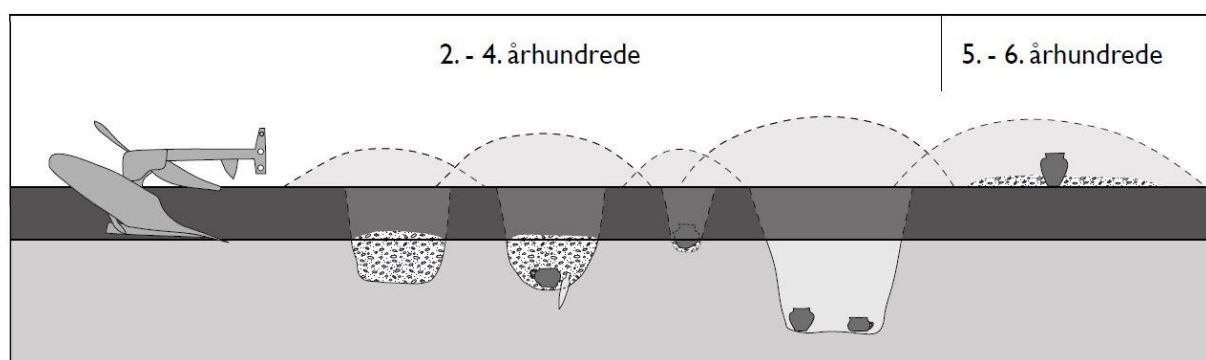

Fig. 4. Skematisk udvikling af gravformerne på Fyn i romersk og germansk jernalder. Hvis hovedparten af vikingetidens grave har fortsat udviklingen fra 5.-6. årh., kan det være forklaringen på, at de kun er bevaret under særlige omstændigheder. Efter Henriksen 2009, fig. 283.

Brændt og begravet i vikingetiden – en sammenfatning

I T. Ramskous oversigt over vikingetidens brandgrave fra 1950 er gravfelter, hvor brandgravene er enerådende eller dominerende, et jysk fænomen, og dette forhold er ikke ændret siden. Mængden af brandpletgrave på Fyn og Sjælland er vokset betragteligt, mens der ikke er fundet flere brandgrave på Bornholm (4). Det overordnede billede er således omtrent uændret.

Det er ofte anført, at brandgravsskikken primært blev praktiseret i vikingetidens tidlige del, men eftersom mange brandgrave ikke indeholder snævert daterende genstande, kan denne påstand kun afprøves via naturvidenskabelige dateringer. Vikingetidens brandgrave fremkommer imidlertid ofte på gravpladser, der også blev anvendt i yngre germansk jernalder, og der kan da iagttages kontinuitet i gravformer såvel som i de til gravene hørende konstruktioner gennem de to perioder. Dette *kan* indikere, at udsagnet om, at brandgravene primært tilhører ældre vikingetid, er korrekt. Det skal dog understreges, at brandgravsskikken kan have været praktiseret sporadisk så sent som overgangen mellem 900- og 1000-tallet (jf. Ramskou 1950, 164f).

S.W. Andersen (1990, 279) har bemærket, at mange af yngre jernalders store brandgravsfelter ligger på sent opdyrket marginaljord eller i skove. Dette opfattes som årsagen til, at gravene og dertil hørende konstruktioner har overlevet frem til registreringstidspunktet. Derfor antages det også, at ligbrændingsskikken kan have været langt mere udbredt i vikingetiden, end det bevarede materiale viser. Hvis ligbålene blev efterladt utildækkede på markoverfladen, eller hvis frasorterede ligbålskomponenter ikke blev deponeret i en vis dybde under markoverfladen, kan de fleste spor for længst være bortpløjet (fig. 4). Og hvis resterne fra ligbålet ikke blev gravet ned eller tildækket af en høj, kan man måske ligefrem diskutere, om de døde overhovedet blev begravet!

Noter

(1) For eksempel Ludvigshave og Vejleby på Lolland; lerkarrene i Ramskou 1950 fig. 41-42 er således fra yngre bronzealder, ligesom Rønnebæksholm (nr. 23) muligvis er blandet sammen med en brandgrav fra yngre bronzealder (jf. Pedersen 2014, 73 nr. 82). Tilsvarende er urnegravene A2057 og A2077 på Trekroner-gravpladsen (Ulriksen 2011, 181), iflg. mundtlig meddelelse fra museumsinspektør J. Ulriksen, fra yngre bronzealder eller ældre jernalder.

(2) Dette nævnes f.eks. specifikt for gravene 1092, 1124 og 1125.

(3) F.eks. i gravene 635, 1067, 1081 og 1097.

(4) Venligst oplyst af museumsinspektør Finn Ole Nielsen, Bornholms Museum.

Litteratur

- Andersen, S.W. 1987: Træhede – en nordslesvigsk vikingegravplads. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1986, 165-186.
- Andersen, S.W. 1990: Alsiske brandgrave fra den yngre jernalder. *Kuml* 1988-89, 249-288.
- Andersen, S.W. 1995: Lejre – skibssætninger, vikingegrave, Grydehøj. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1993, 7-142.
- Arents, U. & S. Eisenschmidt 2010: *Die Gräber von Haithabu. Band 1*. Neumünster.
- Artelius, T. 2000: *Bortglömda föreställningar. Begravningsritual och begravningsplats i halländsk yngre järnålder*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter 36. Gotarc. Series B. Gothenburg Archaeological Theses 15. Göteborg.
- Blindheim, C., B. Heyerdahl-Larsen & R. Tollnes 1981: *Kaupang-funnene*. Bind 1. Norske Oldfunn XI. Oslo.
- Eisenschmidt, S. 2004: *Grabfunde des 8. Bis 11. Jahrhunderts zwischen Kongeå und Eider. Zur Bestattungssitte der Wikingerzeit im südlichen Altdänemark*. Band 1. Studien zur Siedlungsgeschichte und Archäologie der Ostseegebiete. Band 5,1. Neumünster.
- Feveile, C. & S. Jensen 2006: ASR 8 Rosenallé. I: C. Feveile (red.): *Det ældste Ribe. Udgravninger på nordsiden af Ribe Å 1984-2000*. Ribe Studier 1.2. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter 51. Århus, 65-118.
- Gräslund, A.-S. 1980: *Birka IV. The Burial Customs*. Stockholm.
- Grøn, O., A.H. Krag & P. Bennike 1994: *Vikingetidsgravpladser på Langeland*. Meddelelser fra Langelands Museum. Rudkøbing.
- Harvig, L., M.T. Runge & M.B. Lundø 2014: Typology and function of Late Bronze Age and Early Iron Age cremation graves – a micro-regional case study. *Danish Journal of Archaeology*, 2014, 1-16.
- Henriksen, M.B. 1991: Et forsøg med forhistorisk ligbrænding. Nogle kommentarer til undersøgelsen af brandgrave. *Eksperimentel Arkæologi. Studier i teknologi og kultur* nr. 1. Lejre, 50-60.
- Henriksen, M.B. 1993: Et ligbrændingsforsøg på Hollufgård – hvad kan det fortælle om jernalderens brandgrave? *Fynske Minder* 1993, 99-116.
- Henriksen, M.B. 2009: *Brudager Mark – en romertidsgravplads nær Gudme på Sydøstfyn*. Bind 1-2. Fynske Jernaldergrave bd. 6, 1-2. Fynske Studier 22. Odense.
- Henriksen, M.B. in prep.: *Bålets betydning. Ligbrænding i Danmarks oldtid belyst ved arkæologiske fund og ligbrændingseksperimenter*. Ph.d.-afhandling (under udarbejdelse).

- Jønsson, J.H. 2013: Gravpladsen Rytterkær med en sjællandsk ryttergrav. I: H. Lyngstrøm, H. & L.G. Thomsen (red.): *Vikingetid i Danmark*. Saxo-Instituttet, Københavns Universitet, 43-46.
- Kleiminger, H.U. 1993: Gravformer og gravskik i vikingetidens Danmark. *LAG Vol. 4*, 77-170.
- Madsen, C. & H. Thrane 1992: Udgravninger af sydfynske gravhøje fra yngre bronzealder. *Fynske Minder* 1992, 23-42.
- Nielsen, K.H. 2009: Rituals to free the spirit – or what the cremation told. I: D. Sayer & H. Williams (red.): *Mortuary Practices and Social Identities in the Middle Ages*. Exeter, 81-103.
- Nilsson, T. 1995: Gravhus fra vikingetidens Volstrup. *Vendsyssel Nu & Da 1994-1995*, 40-47.
- Pedersen, A. 2014: *Dead Warriors in Living Memory. A Study of Weapon and Equestrian Burials in Viking-Age Denmark, AD 800-1000*. Publications from the National Museum. Studies in Archaeology & History Vol. 20:1 2. Jelling Series. København.
- Ramskou, T. 1950: Viking Age Cremation Graves in Denmark. *Acta Archaeologica* XXI, 137-182.
- Ramskou, T. 1953: Lindholm. Preliminary report of the 1952-1953 excavations of a Late Iron Age cemetery and an Early Medieval Settlement. *Acta Archaeologica*. Vol. 24, 186-196.
- Ramskou, T. 1976: *Lindholm Høje. Gravpladsen*. Nordiske Fortidsminder serie B. København.
- Sørensen, A.C. 2001: *Ladby. A Danish ship-grave from the Viking Age*. Ships and Boats of the North. Vol. 3. Roskilde.
- Stoumann, I. 2009: *Ryttergraven fra Grimstrup og andre vikingetidsgrave ved Esbjerg*. Arkæologiske Rapporter fra Esbjerg Museum 5. Esbjerg.
- Sørensen, S.A. 2011: Tollemosegård – a cemetery from the Late Germanic Iron Age and Viking Age. I: L. Boye (red.): *The Iron Age on Zealand. Status and Perspectives*. Nordiske Fortidsminder. Series C, volume 8. København, 248-249.
- Ulriksen, J. 2011: Vikingetidens gravskik i Danmark. Spor af begravelsesritualer i jordfæstegrave. *Kuml* 2011, 161-245.

Foto: Vikingelandsbyen i Albertslund

Tidligere seminarer og bøger i seed-money-netværket

2013

Vikingetid i Danmark

2014

Vikingetidens aristokratiske miljøer

2014

Vikingetidens sejl

2015

Stof til eftertanke – rekonstruktion af vikingetidens dragt

2016

Død og begravet – i vikingetiden

Mere materiale fra netværkets seminarer og møder på:

<http://saxo.ku.dk/forskning/seed-money-saxo/vikingetid/>

Foto: Michael Nielsen